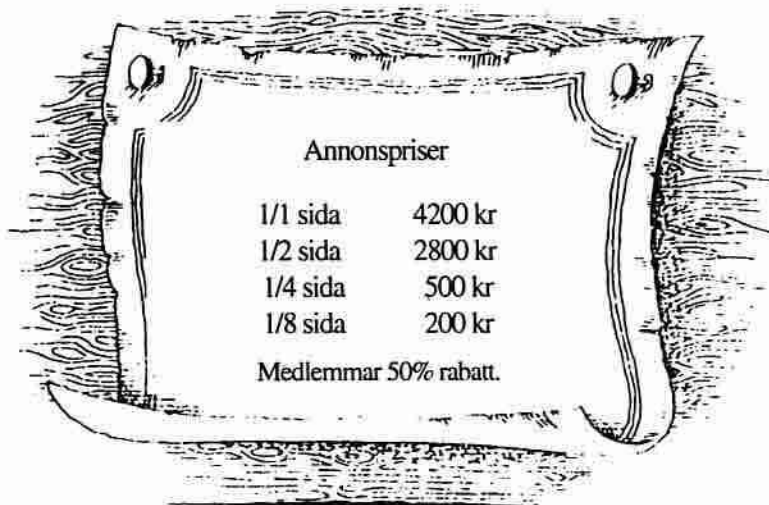

SÖRMLANDSLÅTEN

Medlemstidning för Södermanlands Spelmansförbund Nr 3 1999

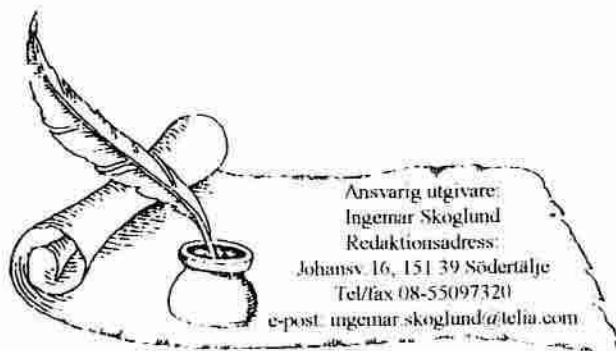

Innehåll

Ordföranden har ordet	1
Låtläger 1999	2
Fiol Eufori	3
Fogdö Spelmän	4
En händelserik festivalvecka	7
En kärlekshistoria	8
Bröllopseden i norra Södermanland	9
Sörmländska Zorn-utmärkelser	10
Vansö kalvar och Fogdö fåglar	11
STIM	12

Manusstopp nr 4 20 november

Omslagsbild Låtläger -99 *foto: Leif Johansson*

Ordföranden har ordet

Så har då sommaren snart passerat och förhoppningsvis har ni alla haft en behaglig tid med avkopplande ledighet. Förmodligen har ni också bjudits på speltillfällen med det stora utbud av stämmor som finns landet runt och tagit vara på de möjligheter som bjuds.

Det är ingen tvekan om att dessa arrangemang har en viktig funktion att fylla. För många som inte har möjlighet, eller inte vågar ställa sig på en scen i andra sammanhang, ges ett tillfälle att visa upp sig. Unga och äldre spelmän, som just har börjat sitt folkmusikaliska liv ges tillfälle att berätta att dom finns. Och man måste inte vara världsmästare. Jag vet att det finns många som tycker att det skall ställas höga krav på en spelman som framträder för publik. Men vad är det som är bra eller inte bra? Vem är det som bestämmer det? Vilken musik är bra och vilken är dålig? Jag tycker att alla skall lära sig att musik som man tycker om inte nödvändigtvis behöver vara bra och att det man inte tycker om inte behöver vara dålig. Vi tycker alla så olika. Så länge det handlar om ickekommersiella tillställningar, som ju de flesta stämmor är, skall alla känna sig välkomna. Det är den här okritiska blandningen som utgör en stor del av nöjet för deltagare och publik. De fåglar som sjunger bäst har ofta många andra tillfällen också att visa sina konster.

I kollegan Spelmannen nr 2/99 kan man läsa rubriken "STIM profiterar på folkmusiken" i en insändare, som längre fram i artikel säger: "STIM har bestämt att en spelmansstämma anordnad av ett spelmanslag skall betala STIM-avgift".

Gunnar Petri, som är vd för STIM, svarar på samma sida i tidningen "STIM är bara ombud för kompositörerna". Och visst är det så, nästan, för STIM är ombud för de kompositörer som har avtalat att STIM ska bevaka deras intressen. Och nog är det väl ändå så att den, som kommersiellt använder musik som är skyddad, också skall låta upphovsmannen få sin del. Detta är ju bestämt enligt upphovsrättslagen. Idag när nästan all inspelad musik "ägs" av internationella jättekonglomerat får man nog vara tacksam att det finns organisationer som bevakar och ser till att upphovsmannen får sin del. Visserligen rinner det en del pengar vid sidan om, men det går knappast att undvika. För oss som uteslutande använder oss av traditionell musik är det här inget stort problem, men det är viktigt att alla, som arrangerar stämmor, eller använder musik i andra sammanhang, är medvetna om vilka regler som gäller. Tar man entré och det är en succé-tillställning med stor publik och det spelas skyddad musik så kostar det mycket pengar som man måste vara medveten om för att inte råka illa ut. Ett gott råd är att kontakta STIM om ni är tveksamma i något fall. Ni kan också kontakta mig så kan jag hjälpa er tillrätta. Har ni tillgång till internet så har STIM en informativ hemsida som svarar på de flesta frågor. Och lägg absolut inte ut noter eller ljudande musik eller bilder på nätet utan tillstånd för det är förbjudet. På sista sidan av tidningen finns information om STIM. Läs och begrunda.

Så överlämnar jag denna Sörmlandslåt för läsning där ni får rapporter från vårt låtläger och från FFF, samt intressanta bidrag från hedersordförande Arne Blomberg.

Ingemar Skoglund

Låtläger 1999

Låtläget -99 samlat utanför GW-stugan *foto: Leif Johansson*

För andra året i rad har det traditionella Låtläget i Sörmland ägt rum. Det ligger alltid i veckan efter midsommar och har hittills varje gång avhållits i Anskarsgården utanför Flen.

Förra året - premiäråret - kom 11 förväntansfulla barn i åldern 10 - 16 år. I år kom de flesta av dem tillbaka, tillsammans med en stor mängd kamrater. De blev till slut 23 stycken! En ökning med över 100%! Mycket glädjande tycker såväl arrangörerna - Södermanlands Spelmansförbund och Sörmlands Musik och Teater - som lärarkåren, som, liksom i fjol, bestod av Leif Johansson och Marie Axelsson och i år utökats med Patrik Andersson.

Länge hade de funnits ett sug efter ett låtläger i Södermanland. Många voro de, som hett eftertraktade att få tillbringa en sommarvecka i folkmusikens tecken. Långt bort från Sörmland foro de som inte hemma fann vad de sökte. Den som rådde bot på denna fattigdom var Anita Hedlund, som förra året tog initiativ till ett sörmländskt låtläger. Kontakt togs med lockande lärare och pålitliga pappor och efter en tids planerande och plockande låg ett låtläger färdigt. Längtanse låtspelare lockades från länets läroanstalter. Låtspel lovades dagen lång. Däremellan lite sång. Även lek och spel och bad och kvälls-mys-pys med rys.

Vi som varit med, kan bara konstatera att lägren varit fantastiskt roliga. Det finns mängder av fina, duktiga, ambitiösa barn i Sörmland och det har varit en ren fröjd att få vara lärare på denna kurs. En stor och viktig roll har lägerpappan Nils Häggbom spelat. En outhärlig person, som har fungerat som det nav, kring vilket hela kursen har roterat. En klippa, som stått för tryggheten själv för alladem, som behöver.

Det har varit roligt att se att även andra instrument än fiolen har varit representerade både i fjol och i år. Vi har sett och hört tvärflöjter, nyckelharpor, cello och i år t.o.m. en synt! (Jodå, han skötte sig med den äran och passade in alldeles utmärkt på låtkursen, ska jag säga till er, som har förutfattade om det instrumentet!) En mycket uppskattad punkt på veckans program var också besöket i Gustaf Wetterstugan i Malmköping där alla barnen fick en varsin låt från sin egen hemtrakt, framplöckad direkt ur arkivet! Fantastiskt, tyckte många av barnen!

Vi hoppas på en fortsättning av verksamheten framgent och att låtläget permanentas. En tänkbar utveckling, som redan diskuterats, kan vara att avsluta med en spelmansstämma!

Leif Johansson, fiol mag.

FIOL-EUFORI

Nyss hemkommen från Ansgarsgården mitt emellan Malmköping och Flen känner jag hur det kryper i hela kroppen. Fingrarna dansar för sig själva och munnen nynnalar utan uppehåll. Jag måste spela fiol. Jag har just varit med om mitt livs första musikläger, men absolut inte det sista.

Under en vecka hann jag få både ömma fingertoppar och tidvis värk i axlar och armar. Detta var dock ingenting som inverkade på den glädje jag kände inom mig, med starka rötter djupt ned i mitt inre. Att spela under fem dagar på gehör var däremot någonting som skrämt upp mig rejält. "Tänk om jag inte klarar det!" "Tänk om det är för svårt!" var tankar som hela tiden innan avfärden malde runt i huvudet på mig. Aldrig har väl lättadens suck känts så behaglig som när jag upptäckte att jag klarade det, och att jag dessutom fick göra fel.

Mitt fiolspelande har definitivt fått en välbehövlig kick. Inspirationen strömmar till mig var minut jag sitter still och jag tvingas plocka upp fiolen ur lådan mellan varven. Jag gör det inte motvilligt, absolut inte! Jag förvånas bara av att det kan vara så roligt. Det är nämligen någonting jag hittills tagit näst intill för givet; att spela fiol. Men nu inser jag plötsligt hur många människor runt omkring mig som inte spelar något instrument, eller slutade sina lektioner på grund av andra intressen. Jag har i ärlighetens namn också i stunder av total irritation undrat över hur det skulle vara att lägga av. Men de lästråkade tillfällena har snabbt ersatts av tanken på att jag faktiskt kan, om jag bara vill.

Efter detta läger känner jag tio gånger mer denna känsla, ett slags eufori, att "jag vill, jag kan, jag ska." Kanske låter det uttrycket barnligt naivt, och jag svarar inte heller för att det inte är det, men mycket har blivit roligare nu på fiolfronten, och då får det gärna vara naivt för mig.

Fortfarande har jag svårt att tro att ett enda läger på fem dagar kan bidra till så mycket. Självklart beror väl största delen på själva

Melissa Meik *foto: Leif Johansson*

stämningen, och den kan man inte klaga på i detta fall! Jag upplevde en stor samhörighet med de andra barnen. Detta var första gången jag träffade många främmande människor att dela allt med under flera dagar, som jag faktiskt hade minst en sak gemensamt med från början; ett instrument. Detta gav sedan upphov till att man pratade med varandra på ett mer naturligt sätt. Alla var där av samma anledning, alla ville lära sig något nytt och prova på lite förändring.

Alla lovord jag hört om musiklägret fick behålla sin rang. Det enda jag kan säga just för tillfället är att det var toppen. Något mer passande ord tror jag inte mitt vokabulär innehåller, men vad kan vara bättre än toppen? Jag vet i alla fall att detta givit mig en bra start och ordentlig skjuts in i den värld där fiolen kommer att betyda allt mer för mig och mitt framtida liv.

Genom detta vill jag bara yttra mig och tala om för alla intresserade vad man kan få genom ett musikläger. Kanske blir nu du som sitter hemma och längtansfullt tittar på anmälningsblanketten lite mer beslutsam till att ta chansen? Jag vet i alla fall att jag från och med nu skall försöka sluta med alla oroliga meningar som börjar med "Tänk om..." Det är ändå inte målet som är viktigast, det är vägen.

Melissa Meik.

Fogdö spelmän

På Fogdön utanför Strängnäs ligger socknarna Vansö, Fogdö och Helgarö. Det var här K.P. Leffler gjorde sina uppteckningar 1898 efter Pehr Ericsson och andra storspelmän. Många av låtarna är flitigt spelade och de flesta sörmlänningar kan Edwards vals, efter Edvard Pettersson, ytterligare en Fogdöspelmann. Det har funnits många spelmän i trakten. Sören Olsson och Arne Blomberg har träffat Alice och Helge Bergström, Mälby, Vansö, som har mycket att berätta.

Både min far och min farfar var spelmän, berättar Alice. Min farfar hette *Alfred Pettersson* (1862-1950). Han var född i Solö by i Fogdö, men föräldrarna arrenderade senare Bondökna i Barva. Han gick i skolan där och fick spela för kantorn, jag vet inte vad han hette. "Klockarn i Barvä" sa farfar.

Vilka spelkamrater hade din farfar? Ja, det var en som hette *Edvard Jonsson* ifrån Grinda, som han spelade tillsammans med och även *Karl Andersson*, Östa och kanske många fler som inte jag vet.

Alfred, min farfar, var spannmålshandlare. Han cyklade till bönderna i trakten och köpte spannmål, som han sen sålde vidare. Han lärde sig cykla på en höghjuling och utnyttjade cykel sommar som vinter, i ur och skur. Men han förstörde sina händer när han cyklade så sista tiden ville han inte spela, men ibland kunde vi barnbarn tjata på honom så att han tog fram fiolen.

Jag minns när jag var väldigt liten att det stod en basfiol och en cello på vinden, men jag hörde honom aldrig spela på dem.

Kon trampade sönder fiolen

Min far *Gotthard Pettersson* (1885-1964) var gehörs-spelman. Han lärde en del av sin far, berättar Alice, men var nog mest självlärd. Han hade fått en fiol av sin morfar, *Per Hesselberg* (f. 1833), han var också spelman. Han hade fiolen med sig när han var beordrad att vara vallpojke åt korna. En gång skingra sig korna och han måste springa efter dom, och då lade

han ifrån sig fiolen på dikesrenen, men när han kom tillbaka hade en annan ko trampat sönder fiolen för honom. Det där vågade han aldrig tala om för sin morfar utan han fick väl en ny fiol av sin far.

Många spelmän

Min far *Gotthard* spelade mest med *Sigurd Lönnqvist*, *Arvid Lundkvist* och hans bror *Einar Lundkvist* bodde på Granlund, Helgarö där tidigare *Pehr Eriksson* bodde.

Det hände någon gång att man kunde locka dem att komma och spela tillsammans med *Sigurd Lönnqvist* och min far, men dom var lite' skygga, på något sätt. Ville inte ut, var eremiter, kan man säga.

Vilka spelmän kommer du mer ihåg?

Ja, dom spelade tillsammans med *Erik Pettersson* i Solö. Erik var bror till *Edvard Pettersson* och tillhörde en spelmansfamilj, som *Gösta Possnert* i Strängnäs härstammar ifrån. Petterssonarna var många syskon och jag tror alla spelade något.

Och så var det väl *Fritz Jonsson*, Grinda och *Gabriel Johansson*.

När min far fyllde 60 år då kom alla dom där farbröderna och spelade för honom och han var väl med själv. Men frampå natten när dom skulle spela kom dom inte överens utan dom spela på varsin bit allihop.

Spela din far mycket hemma?

Ja, det gjorde han. Den gamla farbrorn *Sigurd Lönnqvist* kom ofta på söndagarna med fiolen under

"Fogdö spelmän"

*Edvard Pettersson,
Sigurd Lönnqvist,
Fritz Jonsson,
Erik Pettersson,
Gotthard Pettersson.*

armen. På sommaren ville de sitta ute och då dansa vi på gårdstunet. Men de lutade och var inte så lätt-dansat. Jag har alltid tyckt om att dansa, tror jag kunde dansa innan jag kunde gå, sa Alice.

Sigurd Lönnqvist och min far spelade ofta på fester och danser som dom hade på midsommar och pingst och såna där helger. I min grannby Lundby, Fogdö bodde det en snäll gammal farbror som ställde upp för ungdomen. Han upplät mark och virke till dansbana och även fotbollsplan höll han med. Han hette Erik Eriksson och var häradsdomare.

Lönnqvists musik var alltid glättig och glad. Alices pappa sekunderade som regel. Skomakare Lönnqvist tyckte att Gotthard var den som sekunderade bäst.

Var det någon mer än din far som sekunderade?

Fritz Jonsson, skulle jag tro. Säkerligen Gabriel Johansson också, tillade Helge.

Hur var det med Sigurd Lönnqvists son *Manne Lönnqvist*, skomakarn, frågade Sören. Är det rätt uppfattat att han också sekunderade? Jo, Manne, svarade Helge, han är ju över 90 nu. Om det under skörden var svårt att få någon som sekunderade, så ställde Manne upp.

Dans och bröllop

Hur träffades ni två, undrade Arne.

Jo, det var en annandag jul i en danslokal i Fogdö, som var i Granbäcks affär. Han iordningsställde den för att ungdomen skulle ha någonstans att vara och det blev ett mycket populärt danstillhåll.

Skomakar Lönnqvist och Alices pappa spela på vårt bröllop, sa Helge, och dom var mycket anlitade vid såna familjetillställningar.

Bröllopfesten var här på Mälby. Gotthard och Sigurd spelade fiol och så hade vi en dragspelare från Stockholm. Ja, han övertog väl en del, sa Helge. Vid den här tidpunkten så stod inte folkmusiken särskilt högt i kurs, utan dom som utövade den ansågs nog

vara lite underliga, som spelade gamla låtar när det började komma fram nya melodier och andra takter i dansen.

Farfar spelade annorlunda

Min far Gotthard hade ett annat spelsätt än min farfar. Farfars spel var mera ryckigt - som ni spelar, sa Alice till Sören och Arne - och det var bra att dansa efter. Min farmor talade om att när farfar var ute och spelade så sa folk att det var en jäkla gubbe att kunna spela, jag tror han spelar både över och under strängarna.

Behövde inte spelmännen senare spela moderna danser som foxtrot och tango?

Nej, man höll sig till gånglåtar och brudmarscher, polskor, vals, hambo, schottis och polkett, svarade Helge. Polska var gammaldags i vår ungdom, men polka var populärt. När man dansa polska dansade man två och två, det visade min morfar, sa Alice. Han dansade på en liten fläck i köket.

När min far blev äldre och inte ville vara med, då började Sigurd Lönnqvist spela ihop med dragspelaren *Erik Jonsson*.

Jaså, var Sigurd yngre än Gotthard?

Nej han var fem år äldre, men min far var så darrig så han kunde inte spela längre.

En som vi inte sagt något om är *Arvid Andersson* i Östad, Vansö som spelade fiol. Han ägnade sig mer åt den dansmusik som var populär på den tiden. Han var en generation yngre än dom här gubbarna vi har pratat om.

Och *Fredrik Larsson* i Hyvna var en spelman som verkade här i Vansö omkring sekelskiftet och framöver. Han var en mycket duktig spelman och spelade ofta när det var bjudning hemma på gården hos honom. Om man inte började dansa när han börjat spela så la han undan fiolen och spela inte mer. Det där hände en gång och därefter visste alla det. Så när Fredrik spelade upp började dansen alltid omedelbart.

Rheinländer.

1.

Alfred Petterssons noter. Rheinländer ur tryckt samling. Okänt ursprung.

Dragspelaren *Jan Welander* kom också hit och Fredrik var hans farmors far så han har musiken i blodet. Hans morfar var också musiker.

Olof Anderssons uppteckningar

Olof Andersson tecknade upp låtar i bygden 1936. Han besökte inte Gotthard men flera andra spelmän, sa Arne. Vilka känner ni igen?

Erik Fågelin, Strängnäs. Född i Solö? Nja, tycker jag känner igen namnet...

Oskar Haglund, Strängnäs, fadern från Vansö? Ja, han bodde på Karlberg och var stensättare.

Algot Eriksson, Strängnäs, född 1896 i Fogdö? Nej.

Arvid Lundkvist, Granlund? Ja, honom har vi ju pratat om.

Frans Johansson, Fogdö? Honom har jag hört, men då spela han dragspel, sa Alice.

Visor

Hur var det med visor förr? Jo, både mormor och farmor sjöng visor, sa Alice. Farmor sjöng julvisor

och slagdängor, som man sa på den tiden. Men jag kommer inte ihåg någon...

I slutet av intervjun återkom vi till mormors visor och Alice sjöng:

Lilla Lasse ville gärna spela, så då tog han sig en feja.

Fide lide bum, hej nu spelar jag. Fide lide bum, jag tror de' efter bra.

Fide lide bum, fide lide bum, fide lide lide bum bum.

Anm: Intervjun gjordes den 10 juli 1998 och finns i sin helhet i spelmansförbundets arkiv tillsammans med noter, foton mm.

Alice Bergström är född den 11 augusti 1917 i Fogdö. Helge Bergström är född den 17 juli 1915 på Mälby gård, Vansö. Gården är en familjegård, som idag brukas i sjunde generation.

Arne Blomberg

5. Vals.

2. Bröllopspolska. (då kronan dansas af bruden)

„Aldrig blir den bruden jungfru merä'"

Alfred Petterssons noter. Ur Närkesfiolen resp. Polskor från Östergötland (Julius Bagge, c:a 1880).

En händelserik festivalvecka

Jag fick en inbjudan att åka till Falun Folkmusik Festival som en av året sju Unga Spelmän, för att representera den sömländska traditionen. Unga Spelmän utses av Sveriges Spelmäns Riksförbund via respektive landskapsförbund.

Det blev en hel veckas inspiration och närkontakt med all världens toppmusiker inom folkmusikgenren. På plats fanns t.ex. en mycket populär grupp från Irland, Anon Egeland - hardingfelespelman från Norge, den svenska gruppen Väsen och Jag!

Att få åka på en folkmusikfestival och bo på hotell, äta god mat och gå på en massa bra konserter helt gratis är inte dumt det.

Jag var bl.a. och lyssnade på en mycket bra konsert med den relativt nybildade gruppen Triakel, som består av sångerskan Emma Härdelin och två unga killar varav den ene spelar tramporgel och den andre fiol. Helt fantastiskt bra.

Jag var också en flitig besökare på dansbanan. Varje kväll kunde man dansa polskor och gammeldans till olika spelmannslag. Därbland spelade Bollnäsbygdens Spelmanslag, som hade med sig ett tjugotal ungdomar mellan 17 och 25 år. Tänk om man kunde få vara med där och spela. Det vore nåt! Men jag får väl nöja mej med att jag fick vara med och spela med Svärdsjö Spelmanslag och det var inte illa det heller.

Konserten med Triakel var en utav mina höjdpunkter under veckan. Den andra höjdpunkten var naturligtvis våran egen konsert Unga Spelmän.

1999 års unga spelmän består av en Upplänning, som spelar nyckelharpa, en Faluflicka, som sjunger, en Rättvikspojke på fiol, en kille från Halland, en tjej från Ångermanland, en tjej från Köping och Jag från Gnesta!

Att sätta ihop konsertprogrammet var inte lätt. Vi hade svårt att bestämma oss för de gemensamma låtarna, men till slut kom vi fram till att vi skulle spela Klackarbergsmarschen från Siljansnäs, Fyra svarta hästar (slängpolska), Litet spinna sticka (slängpolska) och som extranummer förberedde vi Farmors brudpolska från Älvdalen, vilken kom väl till pass. Resten av programmet bestod av soloframträdanden där var och en fick presentera den egna traditionen. Efter de stormande applådererna fick vi varsitt kohorn som vi sedan övade flitigt på. Inte nog med att vi fick spela vårt extranummer, festivalledningen ville att vi skulle göra en till konsert!

Veckan avslutades med en stor finalfest för alla medverkande som varade till långt, långt in på natten.

Susanne Fred

En kärlekshistoria

Hilda Andersson var syster till min farfar, berättade Alice Bergström (född 1917 i Fogdö). En gång när hon var 93 år gammal kom hon att tala om sin ungdom.

Det var en midsommar när hon bodde i Solö. Hon hade nyss gått och läst och fick inte vara med på dans - det var syndigt. Solö var en stor by med mycket folk och alla ungdomar samlades vid en stuga där det bodde en gumma som hette Emma. Sen skulle de gå till en annan gård i utkanten av byn och då gick spelmännen i täten och gick ganska långt. Men Hilda fick inte följa med, hon ansågs vara för ung och skulle hållas hemma.

Men Edvard Jonsson, en spelman ifrån Grinda, han hade fattat tycke för Hilda. Hon var väl ung och söt. Han kom tillbaka, han struntade i spela, han kom tillbaka till Hilda. Vad dom hade för sig, sa hon inte något om när hon berättade historien. I granngården till Solö - Dalbergsgården - där hade dom också ungdomar och dom hade penningaffärer med den här Jonsson i Grindas föräldrar. För att eliminera det skulle de gifta ihop barna, Edvard i Grinda och Mina Dalberg ifrån Solö.

Men Edvard ville inte alls gifta sig med henne, utan han hade ju blivit kär i Hilda. I grannflickan. Men hur det var så ställdes det till med bröllop, det var inte frågan om vad ungdomarna tyckte själva inte. Det var bröllop i gården där, de vigdes hemma, skulle vigas, men brudgummen kom aldrig. Men de åkte med häst och vagn och hämtade honom och då var han berusad och kunde inte reda sig själv och knapast stå.

De lyfte upp honom i vagnen och bar väl in honom i brudsalen och gift blev han med Mina, mot sin

vilja. Hon var inte särskilt söt, den gumman kommer jag faktiskt ihåg. Hon var ju storbondedotter och hade det bra ställt, men hon gick omkring som tvättgumma, som jag minns henne, berättade Alice.

De nygifta flyttade ju till Grinda, till gården där och Hilda blev skickad till en släkting som hade pensionat för att hon skulle glömma det där.

Men så efter flera år var hon ju hemma och hälsa på och då gick hon från Solö till mina farföräldrar i Berga och gick förbi kyrkan.

Kanske hade Edvard fått rätt på att Hilda var hemma och han passade på henne vid kyrkan och han ville att dom skulle rymma ifrån alltihop. Men då tyckte hon att du har ju fått familj - då hade han hunnit fått fyra barn. Så det gick hon inte med på, men den här Edvard han tog sitt liv genom spriten och familjen blev ställd i små omständigheter och gården blev såld och gumman gick omkring som tvättgumma.

Och hur gick det för Hilda, jo hon gifte sig med August Andersson, som var änkeman och hade två barn.

När Hilda hade berättat sin historia satt vi alla och grät. Det var rörande att se gumman, som då var 93 år, tala om sin ungdoms kärlek. Då rann tårarna på henne också.

Så kunde det vara. Förr i tiden.

(Ur intervju 1998 med Alice och Helge Bergström, Vansö. Södermanlands Spelmansförbunds arkiv)

Fr.v. dragspelaren Erik Jonsson, Alices mor Matilda Pettersson, Hilda Andersson (syster till Alices farfar), artikelns huvudperson Alices bror Anders Hildas man August Andersson (byggmästare, mjölnare och sågverksägare i Rosenfors, Härjedalen), spelmannen Sigurd Lönnqvist, en kamrat till Anders (ej namngiven), Alices farfar Alfred Pettersson, hennes far Gotthard Pettersson, farmodern Sofia Ulrika Pettersson, Alice Bergström f. Pettersson system Lilly längst till höger fotografens fru (ej namngiven).

Bröllops seder i norra Södermanland

I ett brev 1946 beskriver spannmålshandlaren och spelmannen Alfred Pettersson (1862-1950) tre bröllop från sin barn- och ungdomstid:

Berga Fogdö den 11/11 1946

Amanuens
Herr Sten Lundvall

På Eder begäran skall jag försöka att skildra bröllopsfirandet i Fogdö.

Mitt första bröllop minns jag från 1870-talet. Inbjudan skedde medelst budskickning, vigseln förrättades i brudens hem. Golvet var belagt med en vacker matta, också var det en låg pall för brudparet att knäböja på. Efter vigseln avåts en middag som varade i flera timmar med mycket mat, och sprit i överflöd, varefter dansen vidtog inne i stora rummet, och vid mörkrets inbrott blev det salut, så jag var rädd.

Musiken bestod av en fiol och ett enradigt dragspel.

Bruden hade myrtenkrona och vit klänning, och på många bröllop som jag bevistat har bruden lånat Fogdö kyrkas guldkrona, men klädning och slöja har de haft själva.

Ett bröllop som jag var med på när jag var 10 år tillgick så att vigseln förrättades i brudens hem, därefter intogs middag bestående av dels "förming" som gästerna hade med sig. Smörgåsbordet bestod av hemmagjorda matvaror såsom korv, syltor, kläsost, så kallad särkost. Hembryggt öl och brännvin bars in i stora krukor och hölls upp i karaffiner och serverades i stora glas.

Till varmrätt bars in stora stekar och skinkor med olika sorters såser, potatis o bruna bönor o gröna ärter. Efterrätten bestod av ostkakor, smörbakelser, gorån samt sylt o sötsaker, varefter dansen vidtog och festen fortsatte i tre dygn. Sista dagen gjordes en långdans cirka en fjärdings väg, med spelmannen i täten som spelade marscher, härefter brudparet och så gästerna, och när de kommo hem bars en stor slipsten in i rummet varefter vidtog en dans runt stenen som kallades stubbdansen, och på stenen stodo två personer som upptog spelpengar till spelmännen.

Det tredje bröllopet vid vilket jag var med som spelman, jämte två andra fiolister, tillgick som föregående bröllop i matväg, och även det varade i tre dygn, men man måste ju vila sig, och det tillgick så, att det bådades på golvet såkallad allmänning, där karar och fruntimmer fingo ligga om varandra, vigseln förrättades hemma.

När brudparet kom in spelades en bröllopsmarsch, och även mellan rätterna spelade vi, till danserna spelades polka, vals, hambo och fransais. Spelpengar upptogs av en person som var utklädd som Judas med pung-en.

Vigsel i kyrkan förekom ej mera allmänt förrän på 1920-talet, största förändringen på de gamla sederna förekom under kristiden 1914-1920.

En sed som jag kan berätta från min ungdom var att vi gick till kyrkan varje söndag, mest för att träffa andra ungdomar samt få reda på var det var någon dans. Också gick vi på vägarna och sjöng och härjade, det fanns ej telefon på den tiden och därför hade man kyrkan som samlingsplats.

Jag är född den 1/9 år 1862 i Solö by i Fogdö.

Jag är fortfarande i god vigör och har nu under flera år medverkat som målvakt i gubblaget, senast nu i sommar, och åker cykel året runt enär jag är ombud för Centralföreningen.

Högaktningsfullt
Berga Fogdö den 11/11 1946
Alfred Pettersson

Sörmländska Zorn-utmärkelser

foto:Bo Arrhed

1999 års Zornmärkesuppspelningar ägde rum i Värmland. Fyra sörmlänningar erövrade utmärkelser:

Christer Odén , Strängnäs	fiol	silver	för mustigt och stilmedvetet spel av sörmlandslåtar
Ola Brostam , Eskilstuna	nyckelharpa	diplom	för personligt låtspel
Birger Meijer , Gnesta	munspel	diplom	för gott låtspel på munspel
Lena Odén , Strängnäs	fiol	diplom	för hängivet låtspel

Christer Odén, Sörmlands nye riksspelman, valde att spela en Mörköpolska då han på Riksspelmansstämman tagit emot sitt Zornmärke i silver. På bilden visar glada sörmlänningar upp sina diplom vid Riksspelmansstämman på Gammelvala.

Zornmärket i guld tilldelades i år Sören Johansson från Dorotea, för klangfullt och stilbildande spel av låtar från södra Lappland. Sören Johansson har också Mörköanknytning genom sitt engagerade spel av låtar efter klockaren Johan August Andersson, som föddes på Håga gård, Mörkö, men som i unga år flyttade till Dorotea där han verkade som skollärare, kantor och spelman. Guldmedaljören framträdde för övrigt i rollen som klockaren när en teatergrupp från Dorotea framförde bygdespelet "Tok-Andersson" på Mörkö i början på 80-talet.

Zornmärkesuppspelningar i Malmköping

**27 juni - 1 juli år 2000 med
Riksspelmansvecka 2000!**

Förutom själva uppspelningarna kommer veckan att innehålla olika aktiviteter som alla kan delta i, kurser och seminarier, trevliga utflykter, utställningar och konserter. Boka in några dagar för angenäm vistelse bland andra goda spelmän i Malmköping! Vill Du delta i planering och förberedelser, kanske hjälpa till under veckan? Då kan Du redan nu ringa till:

Anita Hedlund 0157-211 21 eller **Ingemar Skoglund 08-550 973 20.**

Mera information kommer allteftersom veckan tar form.

Vansö kalvar och Fogdö fåglar

Socknarna Vansö, Fogdö och Helgarö ligger på Fogdön utanför Strängnäs. En halvö i Mälaren och i en del avseenden en värld för sig. I de tre socknarna har man känt samhörighet gentemot "fastlandsförsamlingarna" men ibland också rivalitet sinsemellan.

Vansö var längre tillbaka delad så att de som bodde i norrsocken inte umgicks med dem som bodde i sörsocken och när de ställde till dans på respektive ställen gick det inte an att någon från den andra halvan fick vara med.

Härad tillhör samma pastorat, men Härad var "vid sidan om". Det var Fogdödelen som gällde för vansöborna.

Och häradsborna betraktade Vansö som en bondsocken, det var en social rangskillnad gentemot Härad's storgårdar.

Hade sockenborna öknamn på varandra?

Helge Bergström på Vansö berättade att man gjorde åtskillnad även på Fogdöbor och som i många socknar hade man öknamn på varandra; Vansö kalvar och Fogdö fåglar.

Skillnaden i kynne var stor. Vansöborna betecknades av att de var svårtillgängliga, fåordiga och de skrattade sällan, sa Helge - född i Vansö.

Men fogdöborna tog sig en hutt, var glada, spelade och sjöng och dansade, avslutade hustrun Alice – född i Fogdö.

(Ur intervju 1998 med Alice och Helge Bergström, Vansö. Södermanlands Spelmansförbunds arkiv)

Alice Bergström död

I detta och kommande nummer av Sörmlandslåten finns flera artiklar om Vansö hämtade ur en intervju med Alice och Helge Bergström. För bara några dagar sedan godkände Alice mina alster och vi talade om fortsatta intervjuer – Alice kunde nog fler visor när hon funderat en tid! Men visorna har tystnat, Alice avled hastigt den 5 september efter en infarkt.

Hon var mycket intresserad av vår musik och mitt första möte med henne var ovanligt – Sören Olsson och jag var maken Helges present till henne på 80-årsdagen. Vi spelade och hade minst lika trevligt som födelsebarnet, och när hon berättade om sin far, farfar och andra spelmän beslöt vi att komma tillbaka för en intervju.

Alice var en viktig meddelare om spelmännen på Fogdön. Jag bevarar hennes minne i mitt hjärta, och en del av hennes egna minnen finns bevarade i vårt arkiv. Tack Alice!

Arne Blomberg

STIM - Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå.

Uppgifterna är i huvudsak hämtade från STIM:s hemsida på internet.

STIM - Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå - har drygt 30.000 anslutna kompositörer, bearbetare, textförfattare och musikförlag. STIM är sedan 75 år den svenska länken i en världsomspännande kedja av upphovsrättssällskap som bevakar upphovsmäns ekonomiska rätt enligt upphovsrättslagen. I och med anslutningen till STIM överläter rättighetshavaren sin lagliga rätt till ersättning vid offentligt framförande, inspelning och mångfaldigande på STIM som sedan fördelar och avräknar till den eller dem som äger rätten till musiken.

Kort historik om upphovsrättslagen

Upphovsrätten handlar om den rätt som författare, kompositörer, konstnärer och andra upphovsmän har till sina verk.

Den upphovsrättsliga lagstiftningen är utformad så att rättighetshavarna, t ex författare, kompositörer, musiker, fonogramframställare i olika väsentliga avseenden har ensamrätt till sina verk och prestationer. Tanken är att deras ekonomiska och ideella intressen på så sätt skall kunna tillvaratas.

Upphovsrätten till ett verk uppstår i samma stund som verket tillkommer utan att några formaliteter behöver iakttas.

Ensamrätten att bestämma över när och hur ett verk skall användas medför en ekonomisk rätt. När exempelvis ett musikstycke spelas offentligt eller spelas in och kopieras har upphovsmannen enligt huvudregeln rätt till ersättning. Även musik som spelas inom föreningar och liknande inte helt slutna kretsar räknas som offentligt framförd, och detta oavsett om tillställningarna anordnas regelbundet eller tillfälligt och om publiken betalar entré eller ej.

Upphovsrättens skyddstid

I Sverige och i många andra länder främst EU-länder gäller upphovsrätt till ett verk under upphovsmannens livstid och t o m 70 år efter dennes dödsår. Därefter kan verket fritt framföras, bearbetas, spelas in etc.

Spela musik offentligt

Om du spelar musik i din verksamhet måste du,

enligt lagen om upphovsrätt, ha tillstånd från dem som skrivit musiken. Dessutom måste du betala en avgift som blir den ersättning musikens ägare får. Musiklicens (tillstånd) får du genom STIM, som representerar alla kompositörer, textförfattare, bearbetare och musikförläggare, som har avtal med STIM.

Exempel på vad det kan kosta:

KONSERT:

Med entréavgift under 60:- och upp till 2000 besökare är tariffen 3,21 kr per person.

Med en entréavgift över 60:- är tariffen 5,5% av biljettbruttointäkten, dock lägst 6,41 kr och högst 9,60 kr per besökare.

För en konsert med fri entré betalas ett fast belopp beroende på antalet besökare.

Exempelvis 5.333:- för en entréfri konsert med upp till 2000 besökare.

DANS:

Med entréavgift upp till 60:- är tariffen 1,77 kr per besökare, med entréavgift upp till 124:- 2,44 kr per besökare och med en entréavgift över 124:- 4,42 kr.

En minimiavgift på 107:- per tillfälle gäller.

SJUKHEM, SJUKHUS

Levande musik 27 kr / tillfälle.

OBS! För tillställningar där endast en mindre andel av musiken är skyddad (t ex vid tillställningar av folkmusikkaraktär) kan följande ersättningar tillämpas: Om mindre än 30 % av den totala speltiden utgörs av skyddad musik är tariffen 30 % av ersättningen.

Minimiavgift: 107 kronor .

Om mindre än 5 % av den totala speltiden utgörs av skyddad musik är tariffen 5 % av ersättningen enligt tabellen.

Minimiavgift: 107 kronor

Om du har frågor skicka e-post till:

licens@stim.se.

Det går också bra att ringa 0200-11 03 01 hela dygnet. Det kostar bara en markering.

Spelträff

Välkommen till Nyckelharpträff på Åsa Folkhögskola, Sköldinge
söndagen den 17 oktober

Program:

- 09.30 Samling, kaffe och smörgås
10.00 Kurs i sörmländsk hamburska, ledare Lars Härås och Ingemar Skoglund
12.00 Lunch
13.30-17.30 Spelträff med allspel och gruppspel

Kostnad: Ingen avgift för kursen.

Förtäring: Förmiddagskaffe, lunch, eftermiddagskaffe 100 kr

Om du endast deltar på eftermiddagen kostar kaffe och bröd 25 kr

Vill du ha smörgås till kaffet är kostnaden 40 kr

Anmälan till Benny Johansson tel. 0157-504 84, senast tisdagen den 12 oktober.

OBS! Du måste anmäla dig oavsett om du deltar hela dagen eller endast på eftermiddagen, detta för att vi skall kunna beställa förtäringen på Åsa.

Arr. Föreningen Nyckelharpan, Katrineholm

SÖRMLÄNDSKA ALLSPELSLÅTAR II

Allspelslåtar häfte 2 finns nu färdigt och kan revireras från förbundet. Urvalet har gjorts i samråd med våra grupper, spelmanslag och enskilda spelmän. Samtliga melodier är traditionella och hämtade ur vårt arkiv. Säljs till självkostnads pris 30:- plus porto. Beställ genom Torsten Gau, adressen hittar ni på denna tidnings baksida.

SÖDERMANLANDS SPELMANSFÖRBUND

Johansvägen 16
151 39 SÖDERTÄLJE

Svenska Låtar, Södermanland

Vår landskapsdel av det klassiska storverket. 207 uppteckningar. Faksimil av originalutgåvan från 1935
Pris 50:-

A G Rosenberg, 420 Svenska Danspolkor

från Södermanland och andra landskap. Faksimil efter utgåvor från 1876–1882
Pris 60:-

Sörmländska visor del I, II, III

Visor för praktiskt bruk från den sörmländska traditionen. Ett 30-tal visor i varje del.
Pris 20:-/styck, kassetter 50:-/ styck

A P Andersson

75 låtar och visor från Södermanland och Närke upptecknade 1880 av skolläraren i Västra Vingåker, August Petter Andersson.
Pris 60:-

August Karlssons låtar

49 låtar från södra Uppland och norra Sörmland som August Karlsson spelade dem.
Pris 50:-

50 Sörmlandslåtar för två fioler

Utgiven till minne av Olof Andersson. Arrangerade av Olof Andersson
Pris 50:-

Sörmlandslåtar

av C G Axelsson, Flodafors. Utgiven 1960. Egna kompositioner.
Pris 50:-

Folkmusik från norra Södermanland,

K P Leffler. Faksimil efter utgåvor från 1899–1900.
Pris 75:-

Morfars fars dansmusik

Berättelser och beskrivningar om den äldre generationens dansnöjen och spelmän och hur traditionen lever idag.
Pris 25:-

August Lindblom

97 låtar ur två spelmansböcker från 1836 och 1856 samt historik om den legendariske storspelmannen.
Pris 50:-

Sörmländska allspelslåtar

Norhäfte samt kassett med gamla och nya allspelslåtar från vårt landskap.
Pris 40:-

Visor & versar

Av Anders Björklund och Gunnar Nordlinder, 87 Sjömansvisor från alla de sju haven.
Pris 50:-

I den sköna Vingåkersbygden, kassett

Folkmusik från Vingåker med Simmings, Anita Hedlund och Christina Frohm.
Pris 50:-

Välkommen till världen, kassett

Visor och ramsor för små och stora barn från den sörmländska traditionen, med våra bästa vissångare.
Pris 50:-

Mina 80 år som spelman 1916-1996,

Axel Andersson minnesbok.
Pris 160:-

Kalsonger blå

och andra visor från Gnesta
Pris 60 kr

Beställ hem våra böcker, noter och kassetter så här:

Ring din beställning till Torsten Gau, tel. 016 – 42 00 70 eller skriv till honom på adress Mestavägen 1A, 632 33 Eskilstuna, så får du ett paket med faktura på posten. Porto tillkommer.